

De Gerando Antonina szentül hiszi, hogy ennek megvalósulása csak idő kérdése és eljön az az idő, mikor a *jövő társadalma* valóra válik, mikor „*mindenki a másokra gondolva él.*”

Ez a jobb jövőbe vetett törhetetlen hit adta az erőt a törékeny szervezetnek; ez a nagy, az egész emberiséget átfogó műveltsége adta az ő egyéniségének a felsőbbiséget. Benne az *egyéniesség* valóban *személyiséggé* vált, ezért tudta énjét egy magasabb cél szolgálatába állítani, ezért volt ő *szabad*. Szabadsága sugárzott lényéből, ezért volt meg benne az az erő, ami át tudta hatni a vele érintkezésbe kerülőket. Ezért volt De Gerando Antonina nagy nevelő, aki halála után is él eszméinek hatásában.

Dr. Schneller Edith.

De Gerando Antonina művei.

- A női élet. Kolozsvár: Ajtai, 1892. 253 p.
 Az emberiség jótevői Bp.: Révai 1887. 121 p.
 Gróf Teleki Blanka élete. Bp.: Légrády 1892. 83 p.
 A munka történetének rövid vázlata. Bp.: Légrády 1890. 121 p.
 Háztartástan, vagy a nő legszükségesebb életismereteinek rövid előadása. Bp.: Légrády 1883. 133 p.
 Búcsú, Kolozsvárhoz 1 Kolozsvár: Ferdinánd-ny. 1905 8 p.
 A szeretet nevelő hatalma. 5 p. (Különlenyomat a Nemzeti Nőnevelés 1907 okt.-nov. sz.)
 Hogyan „lesz Magyarország?” Kolozsvár: Ajtai, 1894. 62 p.
 Az eszmény diadala. Bp.: Athenaeum 1885. 23 p.
 A ki másra gondol... Egy felsőbbrendű társadalom első a-b-c-je. Bp.: Légrády 1897. 138 p.

A kereskedelmi középiskola köznevelési rendszerünkben.

Mondhatná valaki, hogy a kki-t nem köznevelési, hanem közoktatási rendszerünkben kell elhelyezni. A Nevelésügyi Szemle múlt évi jan. — febr. 1. számában megjelent tanulmányomban magam is az utóbbit említettem.

Eltekintve attól, hogy az iskolai nevelést a tanítástól nem lehet elkülöníteni, mert ezen *keresztül*, ennek egész *folyamán* történik, — mégsem szabad feledni, hogy a nevelés *szélesebbkörű* feladat és *magasabbrendű* célkitűzés, mint a *tanítás*, — amely bármilyen iskolában, és bármilyen fokon —, végeredményben a *nemzetnevelés* szolgálatában áll.

Vaskalaposságnak látszanék — éppen a *szakemberek* szemében —, ha az oktatás és nevelés fogalmi, tartalmi és célkitűzési elhatárolásával akarnék bibelődni. De nyilvánvaló, hogy egyenlő joggal lehet beszélni a kki-nak akár a *közoktatási*, akár a *köznevelési* rendszerben való elhelyezéséről. Inkább *nézőpont* kérdéséről van szó. — Más és más képet kapok egy épületről, ha azt alapjában, frontálisan, oldalnézetben, vagy néhány keresztmetszetében tekintem. Midőn a kki-t *köznevelési* rendszerünkben akarom elhelyezni és megláttatni, akkor magasabb, egyetemesebb és lehetőleg *egységes* nézőpontból tekintem a kérdést.

A nevelési nézőpont választása ma *különösen* időszerű és megokolt. Sohasem volt szükségesebb a nevelés, mint a mai vajudó világban. S még szükségesebb a nevelés *egysége*, amelyre hangsúlyozottan mutat rá a tanügyi igazgatás átszervezéséről szóló 1935. évi VI. t.c. De gondoljunk arra, hogy már a derék Ürményi F. kultúrpolitikájának alapelve a nemzeti nevelés egységének gondolata volt. Milyen találoán mondja ezelőtt 100 esztendővel Kossuth L.: „— Nagy hiba, hogy minálunk a jövőndöbeli mezei gazda, kézműves, gyártó és kereskedő . . . közintézetinkben úgyszólván semmi nevelést nem kaphat.“ — Azóta elég nagy számmal létesültek gazdasági irányú „közintézetek„, elsősorban középfokú kereskedelmi iskolák, de a nevelés — bizony — eléggé háttérbe szorult.

De hogy is lehetett volna a nevelés egységéről, vagy akár a közművelődés egységéről beszélni *abban* az időben, amidőn a magyar közoktatás területén 11 különféle felügyeleti szerv működött! Ez az állapot nyílt ellenmondás volt a nevelés egységének gondolatával szemben, — sőt egyenesen káros volt akkor, amidőn korunknak gazdasági, társadalmi és politikai válságai nyomán létrejött lelki válsága *mindennél* szükségesebbé tette az *egységes* irányú nemzetnevelést.

Kétségtelen, hogy az általános műveltséget adó, elméleti középiskolában nagyobb *lehetőségei* vannak a nevelésnek. Ezzel szemben azt lehet mondani, hogy a gazdasági irányú középiskolában — itt is elsősorban a kki-ban — nagyobb *sükség* van a nevelői munkára. Ez az iskola növendékeinek 90—95 %-át *azonnal* átadja a magyar életnek, amelynek különböző területein az iskola végzettjei *azokkal* a nevelői hatásokkal és eredményekkel fogják végezni *nemzetépítő* munkájukat, amelyeket főként *ettől* az iskolától nyertek.

E néhány előrebocsátott szövből látni, miért szükséges a kki. kérdésével kapcsolatban a *nevelés* gondolatának kiemelése, a korszerűség kívánalmainak is megfelelően. Ez természetesen nem azt jelenti, hogy csak a nevelés kérdéséről lesz szó. A kérdés: a keresk. iskola, amelynek szemügyrevételénél a nevelés a *legfőbb* nézőpont vagy inkább: nézőpontok összessége, amelyből látni akarjuk ezt az iskolafajt *úgy*, amint létrejött; amint *ma van*; ahogyan *elhelyezkedik* a többi iskolafaj között; ahogyan hivatását *teljesíti* — mint rész — a nemzetnevelés egészében. — E közben, a vélemények *tisztázása* érdekében is rá kell mutatni néhány kérdésre, amelyek a kki. helyzetét és tevékenységét jellemzik és meghatározzák. Ilyenek: a kki. közvéleményformáló hatása; szakképzés és az általános műveltség — az értelmi nevelés, az alaki képzés; a színvonal és a szelekció kérdése. — Ime, csak egyrésze a problémáknak, amelyek mindig elég nagy számmal rajzottak a keresk. iskola körül, — némi bizonytalanságot, sőt bizalmatlanságot keltve vele szemben. — Közoktatásunknak az egységes nemzetnevelés gondolatkörébe beállított, korszerű újjászervezése után talán *eljött* az ideje annak, hogy az eddigi bizalmatlanságot *testvéri* összefogás és *kedvezőbb* közfelfogás váltsa fel.

Iskolatörténeti adatok.

A középfokú keresk. oktatás elég sok kísérletezés után jutott el mai formájához, szervezetéhez. — Az első középfokú keresk. iskola nálunk a Pesti Nagykereskedők Testülete által fenntartott Pester Handelsakademie középfokú tagozataként létesült 1857-ben. Az iskolát a fejlődő gazdasági élet szükséglete hívta életre. Célkitűzése: az *általános* művelt, *szakképzett* kereskedő *nevelése* volt. — E kezdeményezésnek megfelelően az 1872. évi első állami tanításterv is *általános* művelő keretbe állított, *szaki* irányú képzésről gondoskodott. Így a tananyag kezdettől fogva bifurkációs jellegű volt.

Az 1883. évi minősítési törvény megnövelte az iskolák számát és az irántuk való érdeklődést. Főként ennek tudható be az 1885. évi újabb tanításterv, amely a polg. iskolával kapcsolatos, ú. n. hároméves középkereskedelmi iskolát létesítette. A tárgyi bifurkációhoz csatlakozott szervezeti bifurkáció sok kellemetlen vitát okozott. E viták nyomán jött létre az 1895. évi tanításterv, amely *szaki* irányba fejlesztette az iskolát, amelyet *ettől* kezdve neveztek felsőkereskedelmi iskolának. Az iskola az eddigi *tanfelügyelői* hatáskör alól átkerült a most létesített felsőkereskedelmi iskolai *főigazgatósági* hatáskörébe.

Ez a szervezet 20 éven át állotta az elméleti és gyakorlati szakemberek részéről hangoztatott követelések ostromát, ami az 1915. évi újabb átmeneti tanításterv kiadására vezetett. Ezt követte a véglegesnek mondott, 1920. évi tanításterv, amely megvalósította a négyévfolyamú felsőkereskedelmi iskolát, és ezzel a gimnáziuméval *egyenlővé* tette a tanítási időt. — A tantervet követő Módszeres Utasítások hangsúlyozták, hogy a közműveltségi és a szaktárgyak keretében történő kettős képzésnek harmonikusan kell egybeolvadnia.

A véglegesnek mondott, 1920. évi tanítástervet 1927-ben újabb tanításterv követte, amely különböző változtató intézkedések mellett 1940 szeptemberéig volt érvényben. Az 1927. évi tantervvel kapcsolatos Utasítások még inkább hangsúlyozták, hogy: „a középfokú kereskedelmi oktatásban a közművelő, meg a szakképző elemek oly szoros egymásra vonatkozásban jussanak érvényre, hogy az iskola *nevelésének* végeredménye általános, meg közgazdasági irányban *egyaránt* harmonikusan képzett egyén legyen“. — A 7 évtized leforgása alatt kétszer változott tanításterv vajadásából tehát *központi* gondolatként termelődött ki a *nevelés* gondolata.

Most már csak egy volt hátra: az, hogy a rendeleti úton egymás követő tanítástervek után törvényes rendezés hozzon nyugalmat ennek az iskolafajnak részére is. Ilyen előmények után jött létre az 1938. évi XIII. t. c. a gyakorlati irányú középiskolákról, ezek keretében a gazdasági középiskoláról, amelynek 3 válfaja van, u. m.: mezőgazdasági-, ipari- és kereskedelmi középiskola. A törvény az egységesítés irányában halad, aminek gondolati előzőjét a középiskoláról szóló, 1934. évi XI. t. c.-ben találjuk meg.

Az 1938. évi XIII. tc. 32. §-a szerint:

„A gazdasági középiskola feladata, hogy a tanulót vallásos alapon és nemzeti szellemben *erkölcsös* polgárrá *nevelje*, gyakorlati irányú és gazdasági szellemű *műveltséghez* és az iskola különleges szakirányával megfelelő *szaktudáshoz* juttassa, s ezzel *felsőbb* tanulmányokra is képessé tegye“.

Ha közelebbről szemügyre vesszük a tananyagot, azonnal szembeötlik a *színvonal emelésére*, a nemzetismeret *elmélyítésére*, a gazdasági *hivatástudat* fejlesztésére és a *gyakorlatiasságra* való törekvés. Ez utóbbit éppen az biztosítja, ami az egész tanítástervben a *legújszerűbb*, de amit a szem elé állított tanításterv nem foglal magában, és ez: a kereskedelmi üzemi gyakorlatok anyagának beállítása. Ez a tananyag, ill. munkakör áruüzleti és irodai gyakorlatokból, üzem- és intézménylátogatásokból áll. Célja: „a gazdasági életben nélkülözhetetlen, korszerű gyakorlati ismeretek elsajátítása“. E gyakorlatokat az I., II., III. osztályban havonként egy tanítási napon 8—13 óráig —, az iskolai év végén, az osztályozó értekezletet követő 7 munkanapon —, a IV. osztályban pedig tanévközben, heti 2 órában kell megtartani. Mivel az üzemi gyakorlatok *nem* szerepelnek *külön* tárgyként, és az órarendbe *nincsenek* beállítva, ezért — átlagban számítva — heti 1—2 órát *más* tárgyak tanításától vesznek el. Megtartásuk sok kényszerű *óracserét* kíván, ami a tanítás szempontjából *nem* mindig 100 %-os értékű.

Az üzemi gyakorlatok eredményessége és egységes keresztülvitele érdekében üzemgyakorlati *vezérkönyvek* készülnek; a gyakorlatokat vezető tanárok részére pedig nyári tanfolyamok létesülnek; de bekapcsolódnak ebbe a munkába az iskolán kívül álló, gyakorlati szakemberek is. Kétségtelen, hogy az üzemi gyakorlatok megtanítása — mind az iskola, mind a meglátogatott üzemek és intézmények tekintetében — ma *sok nehézséggel* és a többi tárgy rovására elég *vesztetéssel* jár. Azonban az üzemi gyakorlatok megvalósításának gondolatában *olyan* nagy gyakorlati érték van, hogy a keresztülvitelnek a mainál *elfogadhatóbb* formáját *okvetlenül* meg kell találni. Ezt az idő folyamán szerzendő *tapasztalatok* fogják meghozni, az ilyen vonatkozásban már rendelkezésre álló *idegen példák* figyelembevételével.

A. Rendtartás.

Az iskolai munka keretét és anyagát megszabó tanításterv figyelmes áttekintése azt mutatja, hogy az iskola tananyaga általában *bővül* és — ami ennél is fontosabb: fajsúlyában *megnövekedett*. Majdnem úgy látszik, mintha az új tananyag az eddiginél *jobb minőségű* tanulóanyag részére készült volna. Ebből következne az iskola *színvona'ának* emelése. Ezt igazolják a Rendtartás és a Utmutatások *ujításai* is, amelyek a kki.-t sok tekintetben az elméleti irányú középiskola (a gimnázium) mellé állítják, A Rendtartásnak *ilyenszerű* újításai pl.: a tanulmányi értesítő (index) és a személyi lap bevezetése, ami a tanuló egyéniségének jobb megismerésére, és ezen keresztül a hatékonyabb nevelésre és jellemfejlesztésre irányul. A jeles magaviseleti jegy immár nem lehet tömeg-jegy, mert csak az kaphatja meg, aki magatartásával társai közül kiválik és ezzel rájuk nemésítőleg hat. A gimnáziuméval azonos

eljárás, ill. ujtások, a magaviseleti érdemjegy számításbavétele az *általános* tanulmányi eredménynél; a tanuló rendszeretetének elbírálása; a tanulmányi eredménynél a *kitűnő* fokozat beállítása; a rendűség megállapításánál csak *1* gyöngébb jegy megengedése; az *egyéni* elbírálás (főleg az iskolai *közös* munkában való részvétel alapján); a mechanikus (*gépies*) osztályozás *kizárása*; a tanévvégi indokolatlan kilépések megakadályozása, az ismétlés kötelezettségének terhével; a nem nyilvános osztályvizsgálatok *bevezetése*, az azokon elhangzott feleleteknek az osztályozáskor való *figyelembevétel*e, stb.

Az Útmutatások.

A Tanításterv megállapítja az iskolai munka anyagát, a Rendtartás szabályozza az iskolai élet menetét; az iskolai nevelő és oktató munka módjára vonatkozó Útmutatásokban azonban az iskola lelke tükröződik. Ezeknek meggondolásától, átélésétől és érvényesítésétől függ a nevelői és tanítói munka minősége, eredménye. A nevelő munkája az ihletett munkák közé tartozik. Ha hiányzik belőle a rátermettség, a belső kerület és felelősségérzet, az invenció és találékonyság, a pillanatnyi helyzetekhez való rugalmas alkalmazkodás, — akkor a legszebb előírásoknak és útmutatásoknak is csak *féleredménye* lehet. *Mind ezek* tudatában azonban meg lehet állapítani, hogy iskolánkat középiskolai rangra valójában az *a szellem* és meggondolás juttatta, amely a mai *Útmutatásokon* végigvonul. *Ezekben* tűnik leginkább szembe a *középiskolai* színvonal, amelynek eléréséhez azonban — sajnos — a legszebb útmutatások sem elegendők, mert kettőn áll a vásár: a tanítón és a tanulón.

A kereskedelmi középiskola helye iskolarendszerünkben.

Az eddigiekből természetesen adódik iskolafajunknak helye az egész magyar iskolarendszerben. Iskolánknak szerves összefüggése van a tárgyismereti és nevelési alapot megadó elemi iskolával. De itt döntő jelentőségű az, hogy az elemi iskolától a kki.-t más iskolában eltöltött *4 év* választja el, és e miatt az elemi iskola hatása már csak *egészen elmosódottan* és igen háttérbe szorítva érezhető. Nem is szólva arról, hogy a két iskola között eltelt *4 év* alatt *olyan* társadalmi szelekció történt, ami *legkevésbé* sem előnyös a kki.-ra nézve. Mindenesetre döntő az a tény, hogy míg a gimnázium megszakítás és törés nélkül folytatja az elemi iskola munkáját, addig a *4 év* múlva sorra kerülő kki. e tekintetben egészen más helyzet elé kerül.

Iskolafajunknak az elemi iskola után a polgáriiskolával és a gimnáziummal van közvetlen kapcsolata. Tanulóink *85—90%*-e eddig a polgári iskolából jött, és így mind a tanítási, mind a nevelői munka súlypontja ebben a túlnyomó többségű csoportban helyezkedik el. Mind a gimnáziumnak, mind a polg. iskolának *közös* célkitűzései: az erkölcsös nevelés és a nemzeti szellemű általános műveltség. Ehhez járul a polg. iskola harmadik célkitűzése: a *gyakorlatiasság*. Ez kedvezőnek látszik gyakorlati irányú iskolafajunkra nézve. Mégis *azt* tapasztaljuk, hogy az értelmi nevelés, az alaki képzés terén *sokkal* többre jutunk volt gimnazista tanulóinkkal, még akkor is, ha gyöngébb előmenetelűek voltak. — Nyilvánvaló, hogy a feleletet az itt felvetődő kérdésre *nem*

a polg. iskolában végzett munka, hanem a már említett *társadalmi* háttér adja meg; az a társadalmi szelekció, amely az elemi iskola elvégzése után bekövetkezik.

A középiskoláról szóló 1934. évi XI. t. c. miniszteri indokolása kimondja, hogy: „A középiskola a nemzeti életben vezető szerepre hivatott értelmiség nevelésére szolgáló iskolafaj.” Ennek helyességét és szükségességét senki sem vonja kétségbe. Épp ilyen helyes a társadalompolitikának az a célkitűzése, hogy mindenki *arra* a helyre kerüljön, ahová képességeinél fogva *való*. Mégis nagyon kívánatos, hogy a társadalompolitika és művelődéspolitikai útjai egymást ne keresztezzék. A legújabb törvényes rendelkezések e tekintetben megnyugtatóak. Nagyon figyelemre méltó az 1938 évi XIII. t. c.-nek az a rendelkezése (35. §.) amelynek értelmében: „A gazdasági (tehát a kereskedelmi) középiskola önállóan, vagy a gimnáziummal kapcsolatban szervezhető meg. A VKM., illetőleg a miniszter hozzájárulásával az iskola fenntartója a gimnázium felső 4 osztályát gazdasági (kereskedelmi) középiskolává alakíthatja át.” A törvény szövege szerint is: „... kívánatos, hogy a gimnáziumi tanulók egy része a *gazdasági* középiskolákban folytassa tanulmányait.”

Az *idők* jelét kell látni abban, hogy a gimnáziumnak és a gazdasági (kereskedelmi) középiskolának ez a *tervezett* — és néhány helyen már *megvalósított* — bifurkációja éppen *most*, a gazdasági átalakítás idején következik be. Az *idő* fogja megmutatni, hogy ez az együttműködés *milyen* eredményeket hoz. De bizonyos az, hogy a magyar gazdasági életnek — s éppen a kereskedelmi életnek — jobb színvonalra emelését csak jobbminőségű tanulóanyag útján várhatjuk.

Habár tanulóinknak túlnyomó többsége a gyakorlati élet terére lép, mégis figyelemreméltó a *főiskolákkal* való kapcsolat. A törvény 32. §-a a gazdasági (kereskedelmi) középiskola feladatává teszi azt is, hogy tanulóit „felsőbb szaktanulmányokra is képessé tegye.” A kki. képesít a Gazdaságtudományi Egyetem közgazdasági és kereskedelmi osztályán, valamint a Gazdasági Szaktanárképző Intézetben és a Polgáriskolai Tanárképző Főiskolán folytatandó tanulmányokra. A kki. tehát *nem* feledkezhet meg az *ezzel* járó feladatáról sem. Ezért célkitűzései között kell tartania a *szellemi* képességek kicsiszolását, a fegyelmezett *gondolkodást*, az *akarat* erősítését, a *munkaszeretet*, a *továbbtanulás* vágyát és a *felelősségérzet* kifejlesztését. Ezek a célkitűzések *mind* az értelmi és erkölcsi nevelés körébe tartoznak, de korántsem csak a *főiskolai* előkészítés szolgálatában állanak, hanem egész életre szóló, értékes útravalót jelentenek. A gazdasági (keresk.) középiskola *ezen* a ponton egészen *közel* áll az elméleti középiskolához. Mindez azonban *nem* változtat azon a tényen, hogy a kki. *igazi* rendeltetése valóban *lényegesen* más, mint a gimnáziumé. Míg ennek munkája és tananyagának nagyobb része a *továbbtanulás* szolgálatában áll, addig a kki. munkája és tananyagának legnagyobb része a *gazdasági* irányú műveltség és a gyakorlati életben *azonnal* érvényesíthető *szaktudás* és *gyakorlati* készségek megszerzésére irányul. Ha a kki. ezt a munkát a mainál *jobb* tanulóanyaggal, jól elvégzi, akkor már *képessé* is tette az *arra* törekvő tanulóit a részükre biztosított felsőbb tanulmányok végzésére.

A kereskedelmi középiskola része a nemzetnevelésben.

Az eddigiek után nem nehéz annak megállapítása, hogy *miként* teljesíti a kereskedelmi középiskola a maga *hivatását*, — vagyis *mi* a neki jutó *rész* — a nemzetnevelés *egészében*. — Aki *arra* gondol, hogy a kki. csak *szakismereteket* sajátított el és csak *gyakorlati szaktudást* ad tanulóinak, az bezárkózik egy szűkebb körbe, és nem lát azon túl. A kki.-nak természetesen meg kell adnia *végzettjeinek* azt a *gyakorlati tudást* és *készséget* (számolás, könyvelés, keresk. levelezés, gépirás, gyorsírás, egyéb irodai ismeretek és jártasság), amelyeknek birtokában, a reájuk váró munkakörökben — rövid gyakorlat és betekintés után — teljesíteni tudják kötelességeiket.

De mindez az ő tudásuknak, műveltségüknek csak *szakmabeli* részét teszi. — Gondoljuk meg, hogy a kki. tanuló — éppen azért, mert 90 % -ban nem tanulnak tovább —, *ebben* az iskolában készülnek fel *nemcsak* valamely *szakmára*, hanem *egész életükre*. Ebből az iskolából kell magukkal vinniök *mindazt* a szellemi, erkölcsi és nemzeti értéket, amely lelki életüknek *alapanyagát* teszi. Mindezt csak az iskola *általánosan* művelő és *nevelő* munkája biztosíthatja tanuló részére. Azonban nyilvánvaló, hogy minden iskola a *maga* módján, a *maga* eszközeivel, azaz *saját* tananyagán keresztül végzi *nevelő* munkáját. Iskolánknak nemcsak *általánosan* művelő, hanem *szaktárgyai* is a maguk anyagában bírják *nevelő* értéküket.

Minden tárgy *magában véve* *nevel* azzal az *ismeretanyaggal*, amit tartalmaz; azzal a *rendszerrel*, amelybe az ismeretanyag foglalva van; azzal a *móddal*, amellyel az ismeretanyag elsajátítása megtörténhet. De természetes dolog, hogy ezek a *nevelői* hatások nem *külön-külön* történnek, és nincsenek a *véletlenre* bízva, hanem bennük *tervszerű* tudatosság érvényesül. A tanár és a *tantárgy* az iskolában mindig *együtt van* és *együttesen* gyakorolja *formáló, nevelő* hatását. Az alábbiakban ennek a *nevelői* munkának *jellegeről, eredményeiről* és az iskola néhány fontosabb *kérdéséről* lesz szó, amelyek keretében *szembetűnőbbé* válik a kki.-nak a nemzetnevelés *egészében* való részesedése.

Többoldalú nevelés.

Iskolánk a *szakiskolák* közé tartozik, mert „az általános műveltség megkívánható mértéke mellett *szakirányú* képzettséget ad.“ Az *oly sokféle* szétágazó és *technikailag annyira* fejlett gazdasági élet hívta életre a *különböző* *szakiskolákat*, amelyek tehát a mai gazdasági-társadalmi élet *sükségleteit* elégítik ki. A gazdasági élet *egyes ágai* kisebb vagy nagyobb körön belül helyezkednek el, s önmagukban is *kevesebb* vagy *többfelé* ágaznak szét. Ez szabja meg a *különböző* *szakiskolák* *ismeretanyagát* és *célkitűzéseit*. Ha ebből a *szempontból* a *különböző* *szakiskolákai* összehasonlítjuk, megállapítható, hogy a kki. — minden *szakjellege* mellett — *mennyivel* *többre* tekint, mint az *ipari* v. *mezőgazdasági* középiskola. Pontosabban szólva: a kki. *több* *élethivatásra* *nevel*, mint *szakiskolatársai*. Ez a kereskedelmi élet *bonyolultságából* és *sokféle* *kapcsolatából* *természetesen* következik. A *sokféle* *ágazó árukereskedelem*, a *vállalati- és hitelélet*, a *közlekedés* és *forgalom*, a *közüle-*

tek szakirányú munkája 100 és 100 munkakört hoznak létre, amelyekben a kki.-t végzett érezheti magát *leginkább* otthon. *E sokféleség* miatt nem lehet a kki.-i képzés *szakmaszerű*; vagyis ezért kell *többoldalúnak* lennie.

Gyakorlati gondolkodás.

De ugyanakkor, *amidőn* a kki. sokfelé tekint, nem maradhat meg az *általánosságok* körében, hanem a *gyakorlatiság* talaján áll; az *életre* tekint és keresi *vele* a kapcsolatot. Ennek leghatékonyabb biztosítékát szolgálják az *üzemi* gyakorlatok. Ilyen alapon remélhető, hogy a kki. *helyes* munkavégzése mellett *nem* fog elmaradni a tanulók gyakorlati irányú *érdeklődésének* és *hajlamának* felkeltése. Ez mai tanításterünknek egyik *legfontosabb* célkitűzése. *Közviszonyaink* mellett, s a még ma is uralkodó közfelfogásra gondolva, ennek a jelentősége — nemzeti és nemzetnevelési tekintetben — *igen nagy*. Középosztályunknak a *gyakorlati* életpályák tekintetében vallott felfogása és egész magatartása amilyen *hibás* volt, éppolyan *káros* következményekkel is járt, mert azzal, hogy középosztályunk *lebecsülte* a gyakorlati pályákat és *túlbecsülte* a hivatali pályát, elszalasztotta *azokat* a lehetőségeket, amelyeket a kiegyezés utáni időkben kibontakozó magyar gazdasági élet jelentett. Ha a most ébredező, gyakorlatiasabb irányú közfelfogás a múlt század 70-es éveiben meggyökerezett volna, másként állnánk ma a zsidókérdéssel is.

A biztos kenyeret ígérő *hivatali* pályákra tódulás, illetőleg az *erre* serkentő *beteges* közfelfogás a múltban valósággal *irtotta* éppen a magyar *középosztály* gyermekeiben a kezdeményezésre, az önállóságra való hajlamot és képességet, egyszóval: az életrealitást. De ez a felfogás még ma is *túlsúlyban* van; ennek megváltoztatása valóságos *nemzeti* feladat. Ezt teljesíti a kki. akkor, *amidőn* „tanítványait a gyakorlati életpályák helyes értékelésére és megbecsülésére“ ráveveli. Ha ilyen irányban a kki. végzett tanulói helyesebb felfogást visznek ki a közéletbe, már *ezzel* pozitív eredményt ér el az iskola *nemzetnevelési* tekintetben.

De gondoljuk meg, hogy tanulóinkból egyszer apák és anyák lesznek, akik ilyenirányú felfogásukat *továbbadják* gyermekeiknek, s ezzel második fokon érvényesül ez a kívánatos nemzetnevelői hatás. Eleget ráfizettünk arra a régi magyar életszemléletre: *ej, sosem halunk meg!* — A „fenn az ernyő nincsen kas“ csak a színpadon vígjáték —, az életben tragédia.

A kereskedelmi középiskola és az általános műveltség.

Az eddigiekben a kki. *gyakorlati* irányú munkájának jelentőségét láttuk. Kétségtelen, hogy iskolánk munkájának súlypontja *ezen* a területen van. Ezért tanításterünkben a *közműveltségi* tárgyak részére *szükségképpen* kevesebb hely és idő jut, mint az *elméleti* középiskolában. De ebből *nem* szabad arra következtetni, hogy a kki. *nem* áll az általános műveltség szolgálatában *akkor*, *amidőn* *elsősorban* szaktudást közvetít. A gazdasági kultúra *része* az általános kultúrának s így a keresk. iskola szaktárgyainak ismeretanyaga az *általános* műveltség szempontjából is értéket jelent. Nemcsak azért, mert a modern világgazda-

ság kialakulása óta bizonyos gazdasági ismeretanyag *elváthatlan* része a közműveltségnek, hanem azért is, mert helyes eljárás mellett a gyakorlati jellegű tantárgyak is „alkalmasak az általános műveltség formai elemeinek kifejlesztésére.” (tt. 70).

A gazdasági élet s főleg a hazai gazdasági élet egész jelenségkörének felismerése és az abban való otthonosság kétségkívül *szükséges* része a nemzeti kultúrának, amely e nélkül hiányos lenne. Szomorúan kell megállapítani, hogy főleg a világháború előtti évtizedekben értelmi középosztályunk nem rendelkezett a szükséges gazdasági tájékozottsággal, amiből sok *kár* származott. Bizonyára ezek a tények is ösztönzést adtak a magyar iskolapolitikának *arra*, hogy *több* figyelmet fordítson a nemzeti művelődésnek *arra* a részére, amelynek szolgálatában a gazdasági irányú középiskolák állanak. — Az a szerep, ami e téren iskolafajunknak jut, egészen sajátos. Nálunk a közműveltségi és nemzetismerteti tárgyak anyagát „szakirányú elemek szövik át”, viszont a szaktárgyak anyagában az egyetemes és a nemzeti műveltség elemei a lehetőség szerinti *érvényre* jutnak. Tanítástervünk megállapítása szerint: „A kki. az általános és a szakműveltség *kettős* célját *összhangzatosan* szolgálja s a kétféle művelő anyag nem *elkülönülve*, hanem *szerves* kapcsolatban válik a tanuló lelki tartalmává.” Így a kki. a nemzeti művelődésben egészen sajátos módon vesz részt; abba az életnek eleven részét és ízét viszi; biztosítja annak anyagi *megalapozottságát*, ezzel *szilárdságát* és a *továbbfejlődés* lehetőségét.

De az általános műveltség nyújtása a kki.-ban *annál* *szüksége-*sebb, mert főként *ennek* segítségével tudunk munkálni *azoknak* az erkölcsi és értelmi képességeknek, készségeknek a fejlesztésén, amelyet a gyakorlati életpályákon a *jó* szolgálatnak s az *eredményes* működésnek, a boldogulásnak biztosítékai. Ilyenek: a megbízhatóság és felelősségérzet, a szorgalom és kitartás, a nyelvismeret, az önállóság, a találékonyság, a gyors áttekintés, a megfigyelő-, ítélő-, következtető- és kombináló képesség, az emlékező képesség és az alkotó képzelet ereje. Ezek a képességek és készségek jobbra az *általános* műveltség körébe tartoznak, de kérdem, hogy ezekre nincs-e szükség, sőt *nagyobb* szükség éppen a *gazdasági* élet területén, mint a hivatali pályákon? — Olcsó bölcsesség az a mondás, hogy: akinek az Isten hivatalt ad, észt is ad hozzá; — de van valami benne. Mert a jól megszervezett bürokrácia egy hatalmas gépezet, amely — megfelelő irányítás és ellenőrzés mellett — szinte *magától* megy. A gazdasági és főleg a *kereskedelmi* élettel egészen *másként* van a dolog; az *nem* megy magától. Ott mindig éber és bátor munkára, a helyzet gyors felismerésére, szívósságra és elszántságra, tárgyilagos mérlegelésre és higgadt számításra, egyszóval: állandó küzdelemre van szükség az eredmény *megszerzése* és *megtartása* érdekében. — S ha mégis úgy van, hogy az említett erkölcsi és lelki képességeket az elméleti középiskola *nagyobb* mértékben tudja nyújtani, akkor *mi* a tennivaló a kki.-ban? Alighanem az, amit a magyar ember úgy fejez ki: ha rövid a kardod, toldd meg egy lépéssel! Ez a *nekünk* való tanács —, és egészen *helyénvaló* tanács, amit talán a továbbiak igazolnak.

A kereskedelmi középiskola és az alaki képzés.

Az előzőkben említett erkölcsi és lelki képességek kifejlesztése jobbra az alaki képzés területére tartozik, ez pedig az értelmi nevelés körén belül van. Felvetődik tehát a kérdés: hogy állunk iskolánkban az alaki képzéssel? — Még nevelőtársaink között is vannak, akik — nem egészen végiggondolva a dolgot — hajlandók bizonyos lekicsinyléssel nézni a kki. tanító-nevelő munkáját és mintegy elveszik iskolafajunktól az alaki képzés jogát, vagy inkább: ennek lehetőségét.

Kétségtelenül, évek elmélyülő munkája és megfigyelése szükséges ahhoz, hogy az alaki képzés és az egész értelmi nevelés területén tisztán lásson és otthon érezze magát a tanár. De ezenkívül még az illető iskolafaj *belső életének* alapos ismerete is szükséges. Vegyük itt csak *azt a tényt*, hogy a kki. — ha még oly sokágú is tananyaga — „*legjobb* tanulóiban sem adhat *kész* munkaerőket minden *szakmának*, minden *üzemnek*. De mennél fejlettebb képességek birtokában bocsátja ki tanítványait, annál inkább képesek (lesznek) az egyes szakmák és üzemek sajátos követelményeit felismerni és elsajátítani.“ — A tapasztalat igazolja, hogy a kki.-nak nemcsak az általánosan művelő, hanem „gyakorlati (szak-) tárgyaiban való komoly elmélyülés is *éppúgy* fejlesztí a tanuló értelmét és *egyéb* lelki képességeit, mint a középiskola hagyományos művelő anyaga. A gyakorlati tárgyak éppen az *élettel* való szoros kapcsolatuk miatt (— az *életből* vett példák alapján —) a tanulóhoz *közlebb* hozhatók, azaz könnyen a tanuló *élményévé* tehetők. Az alaki képzésre és nevelő hatások elérésére tehát *ezért* is alkalmasak. — „*Az alaki képzésre tehát a kki.-nak különös gondot kell fordítania.*“ (tt. 66/67. old.) Tanítástervünköből idéztem ezeket a sorokat, amelyek nemcsak hivatalos helyről jövő, tehát *kötelező* megállapítások, hanem mélyen igazak és okosak is.

A kereskedelmi középiskola és a szelekció kérdése.

Ha az iskolafajunkban annyira szükséges alaki képzés (értelmi nevelés) kérdésével foglalkozunk, szembetaláljuk magunkat tanulóanyagunk minőségének és a szelekciónak kérdésével. — Amilyen könnyen és tisztán lehet látni és megláttatni iskolánk probléma-körének *ezt* a részét, annyira nehéz e kérdésnek *gyakorlati* kezelése és megoldása. A gimnázium *megteheti* és utasításszerűen meg is *teszi*, hogy tanulóanyagát a 4 alsó osztályban — főleg a kritikus 4. osztályban — további céljainak megfelelően szelektálja. Az e tekintetben szerencsés gimnázium V. oszt. tanulóival *egy* vonalon állanak a kki. I. osztályának tanulói; egy vonalon, de — sajnos — nem *egy színvonalon*. S mégis minket is *hasonló* célkitűzés *hasonló* munkára kötelez, de sokkal *kedvezőtlenebb* körülmények között. Nyilvánvaló, hogy a kki.-nak mennyiségben és minőségben megnövekedett tananyagát csak *úgy* lehet jól elvégezni, az előtérbe került nevelési célkitűzéseknek csak *úgy* lehet jól megfelelni, ha a kki. is — a maga módján és a maga eszközeivel — megoldja a szelekció kérdését. — Talán senki sem ért félre; hiszen szelekció mindig volt és van ma is a keresk. iskolában. De most az eddiginél haté-

konyabb szelekcióra van szükség, mert ezt a helyzet változása *szükségképen* megkívánja.

A hatékonyabb szelekció megoldásának azonban nálunk jelentékeny nehézségei vannak. A gimnázium alsó osztályaiból eltávozó tanuló *más* iskolákban *folytatni* tudja tanulmányait (— a hivatalos és mai közfelfogás is támogatja ezt a megoldást —), de a *gazdasági* középiskolákból elhulló tanuló előtt a tanulmányok és az iskolai nevelés folytatásának lehetősége *megszűnt*. A pillanatnyi helyzet reménytelen, — tanulóink szüleinek 80–90 %-a olyan *szerény*, vagy éppen *nehéz* anyagi helyzetben van, hogy rájuk nézve is rendkívül hátrányos a középiskolai tanítatás megszűnése, 5–6 esztendő áldozatai után. — Az is számottevő nehézség, hogy a kki.-k *legnagyobb* részét *nem* az állam tartja fenn. — Egyébként figyelemreméltó, amit a szelekcióról az 1938. évi XIII. t. c. mond (45. §): „Mint hogy a gazdasági középiskola *nem* szelektálhatja tanulóit az elméleti irányú gimnáziummal *azonos* mértékben, és másfelől itt a tantárgyak száma *nagyobb*, mint a gimnáziumban, a tanulók továbbhaladása szempontjából *alacsonyabb* mértéket kell megállapítani, mint a gimnáziumban.“

A szelekció kérdésének e tanulmányok keretében *nem* lehet végére járni, de annyi talán megállapítható, hogy a kki. a magu circulus viti-osusából akkor fog kilépni és haladást biztosító egyenes útra kerülni, ha e téren az eddiginél többre jut; nem feledve, hogy a tennivalók nagyobb részének a kki. előtt kell kezdődnie.

* * *

Az irodalomban éppen úgy, ^{*} mint a közvéleményben lehet hallani azt a megállapítást, hogy a középfokú keresk. szakoktatás aránylag rövid multja *nem* volt elég a kiforráshoz. Ezt az állítást a sok tantervi változás *igazolni* látszik. Mégis úgy hiszem, *közelebb* áll a valósághoz az az állítás, hogy a középfokú keresk. oktatást maga az *élet* tartja folytonos mozgásban és változásban. Ha valamelyikről, úgy a kk.-ról elmondható, hogy az *élet* iskolája, amely mindig egyforma, u. n. állóképet *nem* mutathat a rohanó élet forgatagában. Ez *nem* azt jelenti, hogy iskolánknak *ne* lenne stabilitás. Hiszen a célkitűzés, a tantárgyak összeállítása és a tananyag — ami az iskolai munkának irányát megadja —, lényeges törést az idők folyamán *nem* mutat. De iskolánk multja mutatja azt a *változást*, azt a *haladást* ami lépést tartott az *élettel*, amivel iskolafajunk mindig fenntartotta *korszerűségét*.

Bár az 1938. évi XIII. t. c. gyökeres változásokat hoz és növeli iskolánk szervezetének szilárdságát, beleágyazva iskolánkat egy nagyobb közösségbe: a gazdasági középiskolai közösségbe —, mégis maga a törvény, illetőleg annak miniszteri indokolása kimondja, hogy „az iskola gyakorlati jellege szükségessé teszi a tudomány és az élet körülményeihez való gyors és hiánytalan alkalmazkodást.“ Erre való tekintettel a törvény — ellentétben a középisk. törvénnyel — nem is sorolja fel részletesen a tantárgyakat. Ezzel maga a *törvény* biztosítja iskolafajunk szervezete részére azt a *rugalmasságot* és *lehetőséget*, amit a változó élet-körülmények meg is kívánnak.

Iskolafajunk mindig tele volt problémával; ma is van elég, amit talán ez a tanulmány is igazol. A problémák előtt azonban *nem* kell becsukni az iskola kapuját, mert azokon keresztül az *élet* kopogtat. Ezelőtt néhány évvel *panaszként* hangzott, hogy sok a középfokú keresk. iskola. Most azonban úgy látszik, hogy nemcsak az élet, hanem a közoktatási kormányzatunk is a gazdasági irányú középiskolák szaporítására törekszik.

El lehetünk tehát készülve *arra*, hogy a változó élet nálunk is tovább változásokat fog előidézni, amelyek a részletekkel vagy az egész iskolai szervezettel lesznek összefüggésben. De *bárm*i legyen a kki-val — legyen belőle akár *közgazdasági* középiskola —, mindig megmarad *annak*, ami volt: *átmeneti* iskolafajnak, amely *középső* helyet foglal el az igazi *szakiskolák* és az *egyetemes* célú középiskolák között. — Ez azonban ne okozza sem a bizonytalanságnak, sem a kisebbségnek az érzését, mert iskolánknak éppen *mai* szervezete és kialakulása bizonyítja, hogy a kki. milyen fontos szerepet tölt be nevelésügyi rendszerünkben, s mennyire korszerűen alkotó és építő részét teszi a nemzetnevelés egészének. — Éppen ezért szükséges, hogy újonnan átszervezett iskolánk életét és mai problémáit szem elé állítsuk. Csak a *jobb* megismerésből várhatjuk a közfelfogás helyesebb irányba való fejlődését és végeredményben azt a társadalmi egyenjogúsítást, amelynek kiküzdése a kereskedelmi iskolai tanárságnak becsületbeli kötelessége.

Kováts József.

Egy év a bécsi Collegium Hungaricumban.

1940 november 1. A kultuszminisztérium „*örvendetes tudomásvétel végett*“ közli, hogy e sorok aláírója az 1940/41. tanévre magyar állami ösztöndíjat kapott a bécsi Collegium Hungaricumba.

Boldog érzés, nyolc hónapig csak saját érdeklődési körünkkel törődni, nem lesni az óra végét jelző „*felszabadító*“ csöngetést, nem gondolni a kijavítatlan dolgozatfüzetek halmazára!

Az örömtől kábultan néz a jövődöbéli ösztöndíjas maga elé és gondolkozni kezd a teendőkön. Aláírja a kötelezvényt, megszerzi az iratokat, beadja a ki- és beutazás iránti kérvényét és . . . vár. Számlálja a napokat, előszedegeti a jegyzeteit, kikeresi az indexszámokat és fascikulusszámokat, beleéli magát ismét a munkának az egyetemen félbeszakított részébe, pontosan oda, ahol abbahagyta, az optimistább értesíti a Hofkammerarchívót, ahol dolgozott, hogy készítsék elő az aktákat . . . és vár. Mert bizony az engedélyekre a második világháború idején sokat kell várni. Telik az idő, mindenki érdeklődik az utazás időpontja felől, mindenkinek felbukkan egy bécsi rokona, akinek, ha nem is kilós csomagokat, de egy kis „*üdvözlét*“ el kell vinni. Végre megérkeznek az összes engedélyek és felvirrad az utazás napja.

1941 március 28. A bécsi Ostbahnhof. Befut a vonat, az ösztöndíjas hátrátolja az óramutatót, mert Magyarországon még nincs nyári idő-